

SAMLAREN

TIDSKRIFT

FÖR

SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 27

1946

UPPSALA 1946

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1947
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB
46265

Fredrika Bremers Syskonlif.¹

Av Alf Kjellén.

Denna roman av Fredrika Bremer fordrade en lång koncipieringstid i jämförelse med hennes närmast föregående berättelser. Redan 22 sept. 1845 skriver hon till sin förtrogne vän Böklin², att hon ämnar författa en ny roman, Syskonlif. Men det synes ej ha blivit någon fart på arbetet, ty i ett brev 20 jan. 1846 (Brev II, s. 507) säger hon sig ha haft annat att tänka på än att skriva. Man kan med tillgängligt material knappast bestämma, när hon sedan på allvar tog itu med romanplanerna. Men någon gång under 1846 synes det ha skett, ty 12 dec. (Brev III, s. 13) rapporterar hon till Böklin, att hon skriver på boken. Arbetet tycks nu fortskrida så pass raskt, att hon 22 mars 1847 kan meddela denne, att hon renskriver sin roman (a. a. III, s. 35). I november är hela arbetet färdigt (a. a. III, s. 74).

Den relativt långa koncipieringstiden kan bero på olika omständigheter. Smärre litterära uppgifter ha naturligtvis i viss mån lagt beslag på Fredrika Bremers krafter. Men vi få icke förglömma, att hon under åren 1845—47 stod mitt uppe i en hektisk social verksamhet, som riktade hennes tankar utåt — det framgår tydligt av hennes korrespondens.³ Att Fredrika Bremers idéliv fick denna riktning berodde väl delvis på den omständigheten, att hon i sitt författarskap kommit till en kritisk punkt. Den genre hon hittills odlat, familjeromanen, kunde ej tillfredsställa henne, hon ville söka sig nya vägar. Redan 24 mars 1843 — då hon höll på med *En dagbok* — skrev hon i ett brev några rader, som vittna om djup misströstan (a. a. II, s. 326). Hon tänkte sluta upp med att skriva romaner: »Jag tycker detta är andlig brännvinsbränning, och att bättre och renare vore att söka väcka intresse för andra kärlekar än den mellan olika kön, och för andra intressen än denna kärleks lycka.»⁴ En dagbok öppnade visserligen något vidare perspektiv än den gamla familjeromanen, men författarinnan var naturligtvis fullt medveten om att hon i huvudsak rörde sig i en traditionell ämneskrets.

Från den följande tiden kan man sammanföra flera uttalanden, som vittna om denna kritiska inställning till familjeromanen. Men de ådaga-

¹ Det religionsfilosofiska inslaget i arbetet behandlas icke, då det f. n. är föremål för en annan forskares undersökning.

² *Fredrika Bremers brev*, saml. och utg. av Klara Johansson och Ellen Kleman. 2 (1916), s. 476. Denna edition citeras *Brev*.

³ Se också S. Adlersparre & Sigrid Leijonhufvud, *Fredrika Bremer 2* (1896), s. 53 ff.

⁴ Redan tidigt i hennes författarskap kan man konstatera ett sjunkande intresse för erotiken. Jfr E. Ehnmark, *Fredrika Bremers första skisser och noveller*. *Samlaren* 1938, s. 91 f.

lägga också — och detta är det intressanta — en spirande tro, att romangenren hade framtiden för sig på ett annat plan. Här nöja vi oss med att jämföra med varandra ett brevuttalande 22 juli 1843 (II, s. 353) och Fredrika Bremers företal till en översättning av Mary Howitt-berättelser 1847. »Tror du att någon läser romaner, der Man och Qvinna ej sucka och tråna för hvarandra?», heter det i brevcitatet. I förordet lovordar hon den engelska författarinnans berättelser som en kontrast till den vanliga erotiska genren: »den goda viljans makt öfver omständigheterna, och människans förmåga att hjälpa sig sjelf, är grundthemat i Mary Howitts romaner».¹ Det senare citatet tyder på en viss utveckling.

Några inflytelserika vänner gjorde sitt till för att underblåsa Fredrika Bremers kritik av romanernas traditionella ämneskrets. Strax före hennes marsbrev 1843 hade E. G. Geijer skrivit till henne några rader, som säkerligen ej lämnade henne oberörd. Han framhöll, att den s. k. lättare litteraturen hade till ändamål »att roa. Man ledes slutligen och blir ledsam derpå, och har gifvit sitt bästa till pris för ett sådant bemödande.»² I samma riktning verkade den kritik, som Böklin låtit flera av hennes närmast föregående romaner undergå. Det vardagliga och erotiska var icke i hans smak. Det förefaller mig av särskilt intresse att granska det beska omdöme han fällde om Hemmet:

»Franska familjen synes icke ha någon riktig rot och beröring i den jordmon hvori den blifvit planterad; och likväl tycker jag att en småstads institutioner, lif o lynne kunde varit ett förträffligt föremål för din ädla, godmodiga humoristik. Härtill kommer att familjefadern icke har någon befattning med den kommun hvori han lefver. Häraf har händt att familjen blifvit något sluten inom sig sjelf o inskränkt hufvudsakligen till barnuppfostringen o dess omsorger.»³

Denna vidräkning med familjromanen gjorde uppenbarligen intryck på Fredrika Bremer och påverkade henne, då hon skrev på Syskonlif. Hon tog här upp temat från Hemmet, på samma gång som hon efter Böklins önskan sökte ge sitt arbete en vidare ram. Dessa intentioner framgå redan av den första blänkaren om arbetet (brev 22/9 45): hon ville skriva »Syskonlif, som i anda skall sluta sig till Hemmet och fortsätta hvad detta lemnat ofullbordat». Men ännu tydligare märker man hennes läraktighet i ett brev 12 december 1846 till vännen. Hon använder sin tid till att

»skriva en stor lunta romantik, ej oförnuftig hoppas jag, och ej svärjande mot tid och rum. I Hemmet lät jag familjen fullborda sig inom sig sjelf; i denna bok för jag den ut i samhällslifvet på olika banor. Det blir ett summa summarum af hvad jag om familjelifvet har att säga» (a. a., III, s. 13).

Hon accepterar alltså Böklins kritik av Hemmet och söker reparera »felet» genom att ge ut en roman, som erinrar om Hemmet, på samma gång som den äger vidare sociala perspektiv. Under de närmast förflutna åren hade hon samlat så mycken erfarenhet, att hon vågade sig på uppgiften.

Vi skola strax komma in på frågan om de idéer, som författarinnan här tog ställning till. Men problemet har också en estetisk sida. Man måste

¹ *Kärlek och penningar* (1847), s. VIII.

² *Samlade skrifter* 13 (1931), s. 662.

³ Brev från Böklin till Fredrika Bremer, antagl. 1840. *Ep. B 13 a* (K.B.). Jfr S. Adlersparre & S. Leijonhufvud, a. a. 1, s. 359.

från början understryka, att arbetet ingalunda markerar en ny social skildringskonst trots vissa ansatser i relativt modern anda. Syskonlif är konstnärligt sett ganska traditionell trots det nya stoffet. Boken skiljer sig på det hela taget starkt från tidens stora samhällsromaner av Balzac, Sue, Dickens m. fl., som med alla sina rafflande, romaneska intriger utmärkas av en oförfärad vilja att komma i kontakt med den sociala verkligheten och måla dess ljusa och mörka sidor. Denna litterära rörelse väckte visserligen intresse hos Fredrika Bremer¹, men den stimulerade henne icke till en djupgående omdaning av hennes egen romanteknik. Kanske berodde det i någon mån på hennes finess, en för henne naturlig motvilja mot de kryddade anrättningar, som bjödos av de tidsbetonade romanförfattarna. Men en mer djupgående orsak till hennes obenägenhet att överge familjeromanens domäner var väl den starka förankring hon hade i den högborgerliga miljön, de Bremerska salongernas värld. Sedan ungdomsårens opposition mot familjeauktoriteten ebbat ut, hade hon betraktat sitt hem som en angenäm fristad.² De ombonade rummen, befolkade av modern, syskonen, alla de besökande vännerna, blev centrum i hennes tillvaro och indirekt även i hennes diktning. Man får naturligtvis ej bortse från den alltmer stegrade spänning, som sedan mitten av 40-talet gjorde sig gällande i hennes inre, en spänning mellan hennes utpräglade familjekänsla och hennes åtrå att bli världsborgare, »vikingasinet», som hon en gång kallat den (Brev II, s. 477). Men i Syskonlif har den utåt-riktade tendensen ännu ej avsatt så starka konstnärliga spår, om man bortser från vissa detaljer, t. ex. den kortfattade skildringen av Ifvars och Gerdas färd till Nordamerika. Liksom i hennes tidigare romaner anknyta händelser och personer ganska nära till ett förmöget, högborgerligt hem. Traditionalismen är påtaglig.

Då man undersöker denna litterära traditionalism, fäster man sig först vid hennes skildring av vissa yttre förhållanden. När Fredrika Bremer gör oss förtrogna med det Dalbergska hemmet, där de flesta händelserna utspelas, intresserar hon sig föga för den yttre miljöbilden, som spelar så stor roll för den samhällsroman vi nyss omnämnt. Men hon har sinne för hemlivets små detaljer — ett typiskt kvinnligt drag — och därför ger hon desto mer av de vanehandlingar, som präglade människorna i denna miljö. Läsaren får se familjen i olika situationer. Vi bevittna t. ex., huru de fader- och moderlösa ungdomarna Dalberg samlas kring sin gamle morbror, general Herkules. Äpplen och nötter sättas fram, och den toddydrickande gubben ser förnöjt på, då en »karikatyrpolska» exekveras under våldsamma svängningar och krumbukter (jfr I, s. 74 f.). Det är en karakteristisk bild ur familjelivet i boken, idyllisk, trohjärtad, en aning bråkig. Här liksom i så många andra fall kunna vi konstatera, hur Fredrika Bremer bygger på erfarenheter från sitt eget hem. Dansscenen är sålunda en reflex av de små bjudningar för danslystna ungdomar i vänskapskretsen, som familjen Bremer ibland brukade ställa till med. Liksom den fryntlige generalen smittades också Fredrika Bremer av ung-

¹ Se t. ex. det välvilliga omnämmandet 1844 av Sues *Mystères de Paris* (Brev 2, s. 398).

² Jfr brev okt. 1845, a. a. 2, s. 477. Se vidare Kjellén, *Sociala idéer och motiv* 1, s. 156 och Elof Ehnmark, *Fredrika Bremers första skisser* etc. Han betonar, att hennes goda förhållande till syskonen i hög grad bidragit till den relativt ljusa bild av hemmet, som framträder redan i hennes första skrifter (a. a., s. 84).

domens bullersamma glädje, om hon också stretade emot i början: »ack den ungdomen! Knappt började den hoppa och skratta af hjertans lust, förrän hjertat hoppade i mig af medförmöjelse — — —» (brev 25/3 45, II, s. 459). Den 44-åriga författarinnan nöjde sig med att vara åskådare som den gamle Herkules.

Fredrika Bremer är en god iakttagare av sådana idylliska detaljer från familjelivet, hon tjuvas av dem (jfr Syskonlif I, s. 9). Men hon intresserar sig också för själva atmosfären i hemmet.¹ Så söker hon få fram alla skiftningar, både av glädje och sorg. Det är karakteristiskt för hennes ambition, att hon vill ge oss en uppfattning om varje hems särskilda typ. Så skriver hon:

»Hvar och en familj har sin egen grundtyp och sin egen lilla tic, vurm, spiritus familiaris eller mera egentligt kanske 'Nisse', ett litet troll, hvars väsen vi ha svårt att närmare bestämma. Dalbergiska familjens grunddrag var ett visst öfvergifvet lynne — något litet af berserkar-art, misstänker jag — som allt emellanåt bröt ut i upptåg och lekar — — —» (I, s. 8 f.).

Fredrika Bremers lust att pejla hemmets andliga egenart är lika litet något nytt i hennes författarskap som intresset för vardagliga småhändelser. Men hennes fantasi hade knappast tidigare arbetat med så konkreta symboler. I Syskonlif har hon beröringspunkter med Dickens, som med ännu mera suggestiv symbolik skapar stämning kring skilda miljöer, icke minst det borgerliga hemmet. Hur intensivt framställer han ej i *The battle of life* trevnaden i doktors förmak genom att utmåla den sprakande brasan som rummets ande.² Eller tänk på *The cricket of the hearth*, där syrsan i spisen med sin sissande sång är hemmets goda genius, en symbol av den husliga idyll, som alla missförstånd till trots blir bestående. Det är två Dickensböcker, som Fredrika Bremer varmt uppskattade. Naturligt nog, då de lågo i linje med hennes egna familjebertättelser.³

I det stora hela har icke heller karakteriseringstekniken många beröringspunkter med den dåtida samhällsromanens. Redan i 1700-talets berättelser med realistisk ambition uppträder det typer — köpmän, officerare etc. — som otvivelaktigt fått sina chargerade drag bestämda av yrket.⁴ I den högfloed av följetongsromaner, som hör samman med 1830- och 40-talen, fullföljes samma teknik, tyvärr i ännu mer schablonmässig stil (detta gäller också om tidens borgerliga dramatik). En recensent i *Aftonbladet* framställde felaktigt detta som något relativt nytt: »Det har på sednare tiden blifvit mycket vanligt att förlägga vissa egenskaper inom vissa stånd och vilkor.»⁵ Det är betecknande för Fredrika Bremer med hennes starkare anknytning till en mer allmänmänsklig, ideellt inriktad romantradition (Richardsons skola, tysk bildningsroman), att hon vände sig mot den yrkesbetonade karakteriseringstekniken:

¹ Jfr E. Ehnmark, *Familjen H, Fredrika Bremers första roman. Samlaren* 1939, s. 182.

² Se *Lifvets Strid* (1847), s. 61. Jfr G. Chestertons utredning av det »trevnadsideal, som alldeles särskilt hör samman med England, det hör alldeles särskilt samman med julen, och framförallt annat hör det samman med Dickens» (*Charles Dickens*, Sthlm 1933, s. 209).

³ Det bör betonas, att Fredrika Bremer synes ha läst dessa arbeten, först när hon sysslade med renskriften. Jfr *Brev* 3, s. 41, 517.

⁴ Jfr W. Dibelius, *Englische Romankunst* 2 (Berlin 1922), s. 384 f.

⁵ *Aftonbladet* 7/4 1845: rec. (»Esbjörn») av pjäsen *Upppasserskan*.

»Vi tro, att de artificiella typerna — de som följa med vissa embeten, vissa titlar, vissa rockar — äro gammalmodiga och nästan utgångna ur världen. Deremot tro vi på eviga naturliga typer, naturliga familjer äfven i människosläktets flora, och vilja gerna nu hjälpa läsaren på vägen med att bestämma, till hvilka af dessa våra människor i denna historia kunna hänföras» (I, s. 42 f.).

Läsaren upptäcker snart, att de »eviga» typer han stiftar bekantskap med i Syskonlif påminna om persongalleriet i Fredrika Bremers tidigare romaner: den knarrige men i grunden snälle gamle onkeln (Herkules), den lätt sinnige unge mannen, som slutligen bättrar sig (Ifvar), och de många flickgestalterna, den energiska, kyliga Gerda, den blida, milda Hedvig — husets välgörande fé — och den ystra och fula Göthilda, en variation av Hemmets Petrea. Persongalleriet i Syskonlif är f. ö. inte särskilt konkret framställt.

När författarinnan låter nästan samtliga personer tillhöra en och samma stora familj, erinrar även detta om hennes tidigare romaner, speciellt Hemmet. Morbror Herkules är i likhet med lagmannen i denna berättelse familjeöverhuvudet, och också kring honom grupperas en stor ungdomsskara, vars öden, konflikter utgöra den handling, som skänker romanen dess ej alltför intensiva spänning.

Man frågar sig, hur Fredrika Bremer med denna motivkrets kunnat undgå att upprepa familjeromanernas eviga kärleksintriger. Dylika ingredienser finnas också i Syskonlif likaväl som i hennes andra 40-talsromaner. Men det är betecknande för denna period, då erotiken blivt henne alltmer motbjudande (jfr s. 31), att boken handlar mer om brytningar än om kärlekslycka. Släktkänslan väger i många fall tyngre än den erotiska kärleken. Man kan erinra om Hedvig, som uppvaktas av en framåtsträvande vetenskapsman men avstår från honom, därför att han är obemedlad. Hon har nämligen lovat sin far på hans dödsbädd att för syskonens skull blott gifta sig med en förmögen man! En variation av samma tema skymtar, då Göthilda skämtsamt erbjuder den man sitt hjärta, som kan skänka respengar åt ett par av syskonen. Lika betecknande är det för Fredrika Bremers hjältinnor i boken, att om de äntligen besluta sig för giftermål, det ofta sker med en verklig psykisk kraftanstängning. När Göthilda slutligen, nästan på generalens befallning, bestämmer sig för det äkta ståndet, bleknar hon och känner knäna svikta. Man kan också nämna Gerdas brytning med Sigurd, fästmannen, som ej vill tillåta henne att ha egna tankar. När hon efter flera års skilsmässa tar honom till nåder igen, sker det efter mycken tvekan, trots att hon lägger märke till att Sigurd förändrats till det bättre. Hon är rädd för ett äktenskap och vill helst sublimeras hans passion till ett platoniskt vänskapsförhållande: »O Sigurd! Kanna vi icke ge hvarandra handen till detta, ej lefva lyckliga tillsammans som syskon, som vänner, som Guds englar i himmelen?» (II, s. 225 f.). Efter hans enträgna böner ger hon slutligen vika och accepterar giftermålsförslaget.

Det kan räcka med dessa exempel, som alla synas visa hän mot en på samma gång skräckbetonad och kallt resonerande uppfattning av erotiken. Den hade länge spårats i hennes böcker men nu vuxit sig starkare. Som biografiska dokument kan man hänvisa till en del brev från mitten av 40-talet. Vi erinra oss, att hon kallade sitt sysslande med En dagbok för »andlig brännvinsbränning». Ungefär vid samma tid införde hon

i en av sina anteckningsböcker ett George Sand-citat, som innehåller missmodiga reflexioner om kärleken. Hon kommenterade »Bravo Consuelo».¹ Några år senare skrev hon (2/3 1847) följande rader som svar på J. Börjessons rätt barocka förslag, att hon skulle skriva fru Nordenflychts roman: »Mina qvinnor äro icke de, som dö av kärlek, men de som genom att lefva för en idé, för en ädel verksamhet besegra hjertats svagheter, som 'den stora Gudens dyrkan skyddar för den lilla Gudens skott'» (Brev III, s. 24 f.).

När Fredrika Bremer skrev dessa rader, tänkte hon väl närmast på Syskonlif med dess dominerande kvinnogestalter. De leva för idéer, sociala idéer. Men filantropien blir icke bara för dem utan för hela syskonkretsen en huvuduppgift i livet. De bli till sist alla delaktiga i ett utopiskt företag.

Som jag tidigare antytt, utvecklas idéinnehållet i nära anknytning till familjeromanens schema. Författarinnan släpper sällan det centrala hemmotivet ur sikte. Det kan därför vara lämpligt att beröra hemmets sociala standard som inledning till en analys av idéerna i boken. I en intressant recension i Frey 1848 har C. F. Bergstedt² varit inne på frågan om författarinnans romanmiljöer, speciellt med tanke på Syskonlif. Hon rödde sig i en medelklass, som »utan att ega rang eller egentlig rikedom, dock innehöll den för vårt land högsta graden af andlig bildning» (s. 440). Dess gränser vore synnerligen elastiska, icke minst i förhållande till lägre skikt, som kunde absorberas, om här bara funnes bildning eller bildbarhet. Recensenten påpekar som ett konkret exempel, att trädgårdsmästarens okultiverade dotter Karin införlivas med den fina familjen. Hon tillägnar sig nämligen dess bildningsideal, medan hennes ohyvlade, robusta syster Lovisa kvarstannar i köket som en bättre tjänarinna. Lovisas oförvillade förnöjsamhet belyses bl. a. i en liten scen, då hon står i dörren till förmaket och bevittnar, hur systemen spelar en huvudroll därinne. Denna ståndsskillnad på bildningens grund ter sig som något ganska naturligt för den kultiverade Fredrika Bremer med hennes kända anknytning till klerikal miljö (Franzén, Böklin, m. fl.). Samma bildningsbetonade klassuppfattning återfinnes hos andra samtida svenska författare med liknande social utgångspunkt, om de också sinsemellan förete stora olikheter.³

Men det är ingalunda bara en viss bildningsstandard, som utmärker familjen Dalberg. I denna krets saknas ej heller förståelse för penningens roll, vilket delvis finner sin förklaring i det förhållandet, att syskonen räddats undan misär av den välbärgade generalen. Det förefaller dock en smula egendomligt — ja, chockerande för Freyrecensenten — att döttrarna äro redo att offra sin kärlekslycka för syskonkretsens mate-

¹ Se Fredrika Bremers excerpter *Vf 55, 2: I*. George Sands *Consuelo* lästes i mars 1845. Se *Brev 2*, s. 456. Samtliga anf. excerpter i K.B.

² Sign. E. = kritikern Bergstedt. Jfr Alf Kjellén, *Emilie Flygare-Carlén* (1932), s. 317.

³ Man kan som exempel nämna prästen Fr. Rådbergs utopi *Friedland* (Wenersborg 1839, t. ex. s. 3) och Anders Fryxells skrifter (jfr härom A. Kjellén, *Fryxell och samhällsklasserna*, *Samlaren* 1943, s. 13 f.). — I *Syskonlif* tangeras vid ett tillfälle Rudenschiölds ståndscirkulationstanke (1, s. 127 f.), men den får icke någon betydelse för romanen i dess helhet.

riella standard.¹ Men uppskattningen av penningens värde beror också på andra motiv, av filantropisk natur. Man kan t. ex. ge akt på hur den sociala verksamheten får en helt annan vidd och intensitet, sedan ungdomarna erhållit ett arv (II, s. 28). Tankegången var karakteristisk för Fredrika Bremer. Hon framhöll gärna, icke minst i sina brev, de rikas förpliktelser.² Här kan man draga rätt givande paralleller inom bourgeoisieens föreställningsvärld. Men innan vi på denna punkt draga några vidare slutsatser, är det lämpligt att gå närmare in på bokens sociala idéer.

Syskonlif har i viss mån karaktären av en fortlöpande social debatt, där olika tidstypiska stämmor få göra sig hörda, men där också författarinnans egna åsikter framträda ganska klart, särskilt om man som kommentar begagnar hennes samtida brev.

Vi ha till att börja med representanter för den konservativa riktning, vilken bestämt reagerade mot den något konjunkturbetonade filantropi, som tillhörde just dessa år och som särskilt tog sig uttryck i allehanda föreningar. I spetsen för den reaktion, som predikade »korståg mot filantropien», stod »den stationära kohortens organer», d. v. s. de konservativa tidningarna.³ Här hör den gamle generalen liksom Gerdas fästman Sigurd hemma. När den förre kverulerar över alla de »committeer och conclaver», som skola ombilda världen (II, s. 177), berör han ett typiskt drag i tidens välgörenhet. Då han vid ett annat tillfälle brummar över den absurda tendensen att göra mer för »brottslingar än för hederligt folk» (I, s. 93), avses väl i viss mån Skyddsföreningens livliga verksamhet för fångarna, vilken mötte mycken kritik, icke minst på konservativt håll.⁴ Sigurd opponerar mot ungefär samma företeelser, t. ex. det filantropiska intresset bland kvinnorna: »Ett hånfullt leende, en artificiell gäspning mötte henne från honom, samt ett skämt öfver fruntimmernas filantropiska förtjusningar» (I, s. 234).

I dessa rader har Fredrika Bremer tecknat den högdragne, tillknäppte Sigurd med hans manliga suffisans. Han är negativt inställd till *all* social verksamhet i motsats till den gamle Herkules, en gemytlig hedersman, som visserligen kan uttala sig skarpt om modern filantropi men själv utövar en välgörenhet i gammaldags patriarkalisk stil. Han bistår enkelt folk med råd och dåd, kan själv laga en bondes kärra, om det behövs, och lånar ut pengar till strandsatta. Till sin typ är han en smula besläktad med en sådan gestalt som general Segerstjerna i Carl af Kullbergs konservativa roman *En sommar i Småland*, som utkom något senare.⁵

Herkules åsikter framställas av Fredrika Bremer med litet ironisk älsk-värdhet. Hon har synbarligen större sympatier för andra meningsriktningar, en del idéer, som höra samman med tidens liberalism, och åter andra, som vittna om en viss utopism. Det torde vara lämpligt att först

¹ Det förefaller ej fullt riktigt, då V. Svanberg i *Medelklassrealism, Samlaren* 1944, s. 91, påstår, att den »rörliga förmögenhetens medelklass» i Fredrika Bremers romaner »förnekar sitt privatlivs beroende av penningen — — —».

² Jfr t. ex. 19/3 1844, *Brev* 2, s. 397, och 10/2 1847 *Brev* 3, s. 19.

³ Osign. rec. i *Aftonbladet* 29/10 1847 av R. Cederschiöld: *Några ord om filantropie* — —.

⁴ A. Kjellén, *Den svenska opinionen inför det sociala läget 1846—1848. Hist. Tidskr.* 1945, s. 24.

⁵ Annon i *Aftonbladet* 27/11 1847.

behandla de liberala tendenserna mot bakgrunden av författarinnans egen utveckling.

Med sin varma medkänsla och sin starka aktivitet var Fredrika Bremer naturligtvis lätt påverkad av den filantropiska strömning, som satte sin prägel på den frisinnaade opinionen under 40-talets senare hälft. Hon spelade i viss mån rollen av pionjär genom ett upprop 1843 om att hjälpa nödlidande, förvildade barn i landet. För att citera Aftonbladet 8 sept. 1847 gjorde hon en förtjänstfull insats, då opinionen »ännu ej var stadgad».¹ När sedan föreningslivet, särskilt bland kvinnorna, kommit i gång, glädde hon sig åt dess livaktighet. Hon hade själv personliga anknytningar till den svenska filantropiens spetsar, t. ex. Carl af Forsell, en av initiativtagarna till Skyddsföreningen.² Men hon uppnådde också förbindelse med utländsk filantropi, t. ex. den »inre missionen». En vistelse 1846 i den tyska anstalten Kaiserwerth, som utbildade diakonissor, gjorde ett särskilt djupt intryck på henne.³

Som antytts ovan, var Fredrika Bremer hela tiden intresserad av den förkomna ungdomen. Detta intresse dokumenteras bl. a. av ett antal brev 1844, där hon dryftar frågan, om de förvildade barnen företrädesvis skulle placeras på anstalter eller i hem.⁴ Hon var rädd för att barnen skulle lära tjuvknep o. dyl. — ett tema, som f. ö. var aktuellt i tidens romandiktning⁵ — och föredrog därför det andra alternativet. Detta berodde väl också på hennes kända uppskattning av hemmen. Det är denna synpunkt, som spelar in, då hon några år senare propagerar för C. af Forsells plan, att förmögna barn skulle få skyddssyskon, som de hjälpte fram i livet. Hon hade lovat, skriver hon i juli 1846 till en väninna, att göra sitt för att sprida hans avhandling i ämnet: »Idéen är god och förtjänar att bli känd» (Brev II, s. 529).⁶

Men Fredrika Bremer tog också andra initiativ för att hjälpa barnen och ungdomen. Vid ett tillfälle (1845) besökte hon ett korrektionshus i Stockholm, utvalde där »skyddslingar att befria, och förmådde andra fruntimmer att göra äfvenså». Den goda gärningen utfördes i ett starkt religiöst, nästan exalterat tillstånd, så typiskt för författarinnans sociala patos:

»Herre och fader blifve mina nätter utan sömn, mina dagar utan hvila, min lefnadsdag i förtid utnött af arbete — blott att jag måtte vara ett verksamt medel i din hand att föra många olyckliga och fängslade till erkännande af din godhet, till njutning af din härlighet.»⁷

Av personerna i Syskonlif är det väl Hedvig, som har mest av denna religiöst sociala värme. Hon är en idealgestalt i Fredrika Bremers och den kristna liberalismens ljusa anda. Den hade i viss mån aktualiserats för författarinnan genom kontakten med den »inre missionen». På Kaiserwerth träffade hon unga kvinnor, som hängivet uppoffrade sig för sina

¹ Om skyddsföreningar. Osign. art.

² Jfr brev till honom 17/3 1846. *Brev 4*, s. 510 f.

³ Se *Ett par blad ifrån Rhenstranden* — — — 1846 (1848) s. 45. Jfr brev 29/3 1847 (*Brev 3*, s. 39).

⁴ Jfr t. ex. 19/3 1844, 29/3 1844, *Brev 2*, s. 394 ff.

⁵ Jfr M. Lamm, *Auguste Blanche* (1931), s. 121, 124, 133.

⁶ Jfr *Brev 4*, s. 510 f.

⁷ Dagboksanteckningar, publicerade i *Tvenne efterlemnade skrifter*, utg. av Anna Hierta-Retzius (1902), s. 37 f.

medmänniskor utan att tänka på sin personliga lycka, ett slags kristna vestaler liksom Hedvig.¹

Efter dessa allmänna reflexioner om Fredrika Bremers frisinna de filantropi övergå vi till att studera Syskonlif något närmare ur denna synpunkt. Författarinnan berättar bl. a. om Hanna, en fattig tjänstflicka, som råkat illa ut i Stockholm och slutligen hamnat på korrektionsanstalt. Den varmhjärtade Hedvig handlar efter Fredrika Bremers principer, då hon ordnar så, att Hanna kommer i tjänst hos Dalbergska familjen. På så sätt får hon laga försvar och slipper tukthuset, vars fördärliga inverkan på karaktärsdaningen Hedvig hyser en mycket bestämd mening om.

Idéen om den goda — resp. den dåliga — miljöns betydelse för brottsliga eller vanartiga naturer var ju ett ytterst gångbart motiv i den liberala pressen och litteraturen. Men även det ovannämnda speciella uppslaget var mycket aktuellt vid bokens koncipiering. Det ingick i Skyddsföreningens program att hjälpa till rätta straffade personer, och stimulerade av denna propaganda togo Stockholms borgerliga damer ofta hand om tjänsteflickor, som råkat på villovägar.² Överste af Forsells dotter Marie Louise berättar i en dagboksanteckning 30/4 1847 om en straffad tjänsteande, som en fängelsedirektör ville placera.³ Fredrika Bremer, som ju redan 1845 besökt en korrektionsanstalt i liknande syfte, berör ett annat fall i ett brev 25 september 1847 (Brev III, s. 66 f.). Det kan ej vara tal om att just detta betytt något för boken — den var nu i det närmaste färdig — men det kan vara av intresse att jämföra romanens framställning med ett verkligt fall inom författarinnans synkrets. Det var här fråga om en flicka, som kommit på villovägar i Stockholm och hamnat på korrektionsanstalt, sedan hon tidigare tjänat hos prosten A. Grafström. Fredrika Bremer ville nu veta, vilka intryck han hade fått av henne. Om hon visat goda anlag, borde hon befrias från anstalten. »Äro hennes anlag redan sedan ungdomen dåliga, så går det knappast an att taga henne ifrån ett ställe der hon åtminstone är oskadlig för samhället» (Brev III, s. 67).

I romanen har frågan behandlats med mindre reservation. Utan att göra några vidlyftiga efterforskningar i stil med Fredrika Bremer anställer generalens familj olycksbarnet. Det räcker, att pigan Maja rekommenderar henne: »med en så bra mor kan man ej vara förstörd i hjertat» (I, s. 72). Jämförelsen belyser den ofrånkomliga skillnaden mellan ett praktiskt personligt ingripande, då man nödgas ta hänsyn till realiteterna, och en tendensroman, där motiven äro propagandamässigt tillrättalagda. Vi måste dock påpeka, att Fredrika Bremer ej behandlar Hannas följande utveckling helt schematiskt som ett prov på fulländad miljöpåverkan. Då och då sker ett återfall. Hon har här en något mer verklighetsbetonad uppfattning om miljöns roll än en del andra liberala författare, som behandlat just denna fråga, t. ex. Almquist i Tre fruar i Småland och Wetterbergh i Får gå!⁴

¹ Se *Ett par Blad etc.*, s. 53 f. Jfr med *Syskonlif* 1, s. 44 f.

² *Kjellén, a. st.* i *Hist. tidskr.*, s. 23.

³ M.-L. af Forsell, *Sällskapslif och hemlif i Stockholm på 1840-talet* (1915), s. 159.

⁴ Jfr H. Lundberg, *C. A. Wetterberghs sociala författarskap* (1943), s. 156 ff. Fredrika Bremer berömmar i ett brev (mars 1845?) Onkel Adams roman. Se *Brev* 2, s. 457.

Det finnes ett annat motiv i romanen, som belyser Fredrika Bremers intresse för försummad ungdom och hennes strävan att lösa hithörande problem inom hemmets ram. Dalbergiska familjen tar hand om tre fattiga föräldralösa syskon Karin och Lovisa samt brodern Eli och placerar dem i hemmet. Det är i stil med Skyddsforeningens program.¹ I den borgerliga sammanslutningen fällde Wetterbergh en gång det omedvetet cyniska yttrandet, att det borde vara en av »de bättre lottade familjernas ädlaste och nyttigaste förströelser» att taga hand om »trashankefamiljer».² Också en annan av Carl af Forsells favoritidéer går igen i boken, då Karin upptages som Göthildas skyddssyster (II, s. 99). Tyvärr vittnar Fredrika Bremers utformning av hela detta »fattigdomsmotiv» om hennes schablonmässighet, när hon kommer utanför sin egentliga sfär, den högborgerliga. Det verkar som ett klipp ur en sentimental roman av ålderdomligt slag, då hon skildrar det fattiga hemmet med den döende modern, den änglalika dottern, som förtjänar en ringa slant på sömnad, och den lättsinniga greven, som söker snärja oskulden i sina garn.³

Emellertid finns det också ett mer fantasibetonat socialt element i boken. Det nya Birka, som grundlägges av Dalbergiska familjen, är ett rätt vittgående kolonisationsföretag, erinrande — som antytts — om den utopiska socialismens projekt. Som vi strax skola se, går det dock icke an att utan vidare inränga samhället i denna kategori.

För att klarlägga problemet är det emellertid nödvändigt att först ventilera författarinnans uppfattning av samtida socialism och kommunism. I ett brev till Böklin 25 mars 1845 (Brev III, s. 104) säger hon sig ha »studerat» dessa läror sedan halvtannat år, alltså sedan hösten 1846. Men betydelsen av ordet »studerat» är ju ganska svävande. Tack vare annat material kan man konstatera, att Fredrika Bremer tagit del av den moderna utopismen redan i början av 1845. Vissa dagboksanteckningar om Saint Simon och Fourier liksom en del brev vittna nämligen om hennes vaknande intresse för rörelsen vid denna tid.⁴ I hennes rikhaltiga excerptsamlingar (K.B.) finnas f. ö. en hel del, tyvärr odaterade, utdrag ur arbeten om samtida socialism. Man kan bl. a. nämna K. Grüns *Die soziale Bewegung in Frankreich und Belgien* (1845), L. Reybauds *Études sur les réformateurs ou socialistes modernes* (1842—44) och L. von Steins *Geschichte des Sozialismus und Communismus des heutigen Frankreichs* (1842).⁵ Av denna lektyr kan studiet av von Steins skrift med hjälp av annat material dateras till början av 1846.⁶ Den eklektiske sociologens arbete var förmodligen den främsta källan för hennes vetande om de utopiska rörelserna. Ännu i början av 1847 (22/3) heter det i ett

¹ Jfr Kjellén, *a. st.* i *Hist. tidskr.* 1945, s. 21.

² Se *Hermoder* 14/8 1847 (Skyddsforeningen, osign. art.).

³ Familjen heter Ollonberg, och vid ett tillfälle talas om »Ollonbergiska familjens lidanden» (2, s. 100). Här föreligger möjligen en anspelning på Kotzebues kända sentimentala roman *Ortenbergska familjens lidande*, där en rucklare uppträder i stil med greve L... i *Syskonlif*.

⁴ Se *Tvenne efterlämnade skrifter*, s. 36 f. Jfr brev till Mügge och Malla Silfverstolpe i jan. 1845 (*Brev* 2, s. 449 ff.).

⁵ Gruncitaten i gråviolett häfte (*Vf* 56). De äro möjligen först från 1848, då de följa efter avskrifter ur C. W. Bergman, *Den Religiösa frågan* (1848). Reybaudcitaten i blått häfte (*Vf* 56), von Steincitaten i *Vf* 55: 4.

⁶ Opublic. brev till Böklin 25 juni 1846 (K.B.).

brev, att hon med »obeskrifligt intresse» studerar de socialistiska teorierna, »i synnerhet i Prof. Steins förträffliga arbete öfver dem». Men hon klagar över att han icke själv har något botemedel mot all tidens ondska. Hon söker emellertid »på egen hand — barnsligt, ovetenskapligt». Det är utan tvivel Syskonlif hon här anspelar på (Brev III, s. 36).

Om Fredrika Bremer på ett rätt tidigt stadium började intressera sig för de utopiska rörelserna, är det dock först 1846—47, som breven visa en otvetydig sympati för dem. Denna sympati är i och för sig ej förvånansvärd. Den kristna liberalism, som i Sverige företrädde framför allt av Geijer och Fredrika Bremer, hade flera drag gemensamma med dessa rörelser, betonandet av broderskapet, solidariteten, kärleken människor emellan. Huru gränserna i hänfödda ögonblick halvt om halvt suddades ut, kan man se av ett typiskt brev 25 april 1846. Fredrika Bremer sade sig alltid ha svärmat för jämlikheten:

»Men i denna stund vid några och fyratio år, är jag tokig på samma sätt, och gläder mig åt den förbrödring, som jag ser försiggå på jorden i mångfaldiga former, och skönjer hvetekornet äfven der agnarna hölja det (som i Socialisternas funderingar) och hälsar morgonrodnaden till gemensamhetens dag, en dag då lifvets skönaste och bästa gåfvor skola bli gemensamma (kunna ägas och njutas af alla) lika väl som våren, som solens ljus, som regnet, som Evangelii tröst och glädje» (Brev II, s. 519).

Det är vackert idealistiska men något oklara ordalag. Ett sådant uttryck som att »lifvets gåfvor» borde bli »gemensamma» kunde tolkas som en stark sympati för kommunismen.¹ Men den kommentar, som ges i parentesen (»kunna ägas» etc.), verkar onekligen inskränkande i liberal riktning, ty här framhäves ju närmast de lika *möjligheterna* för alla. Lika svävande talas vidare om tidens »sträfvanden för de fattiga classernas upplyftande till bättre tillstånd så i andligt som i materiellt hänseende» (s. 519). Det kan påpekas, att detta uttryck nära överensstämmer med ett von Stein-citat i hennes excerpter. Det återfinnes i slutet av den tyska författarens ovan omnämnda arbete, där denne ger uttryck åt sin optimistiska liberala tro.²

Ur brevet kan alltså icke utläsas mer än en viss sympati för de samtida

¹ Jfr Fredrika Bremers utdrag ur Cabets *Credo Communiste* (Vf 55: 4): »Att då alla Menniskor äro bröder, böra de äfven i allt dela lika såsom bröder — — — Att jorden skall delas lika emellan människorna liksom luft, ljus, värme. Att derföre Gemensamheten är det naturligaste system.» Detta utdrag är förmodligen en sammandragen översättning ur v. Stein, *a. a.*, s. 463 ff. I det ovan citerade brevet av Fr. Bremer heter det: »Menniskorna äro alla lika inför Gud, alla hans barn, alla bröder.» I fortsättningen hänvisar också hon till solens ljus som ett argument för gemensamheten. — I Fredrika Bremers excerptsamling finnas flera citat, som återge förbrödringens tema. Detta gäller exempelvis utdrag ur Michelets *Histoire de la revolution française* (Paris 1847, i Vf 56, gråviolettt häfte). Jfr spec. citat fr. s. x: »Fraternité etc.» Tyvärr kan det ej bevisas, att dessa utdrag nedskrevos, innan *Syskonlif* var fullbordad, men de tillkommo förmodligen ung. vid denna tid att döma av övriga avskrifter i samma häfte. Jfr också brev 1/7 1846 (Brev 4, s. 512), som visar, att Michelet just då var aktuell för henne. Om den liberala Michelets ytterst altruistiska men svävande och kritiklösa förkunnelse se E. Faguet, *Dix-neuvième siècle* (Paris 1898).

² Se Vf 55: 4: »Vår tids högsta och absolutaste uppgift» vore »de lägre klassernas upplyftning till en moraliskt och materiell förbättrad belägenhet». Jfr v. Stein, *a. a.* s. 445. Om dennes eklekticism med dess rötter i bl. a. spekulativ idealism, nyhegelianism, utopisk socialism etc. se H. Nitzschke, *Die Geschichtsphilosophie Lorenz von Steins*, 1932 (= *Historische Zeitschrift*, Reihe 26).

utopiska rörelserna. Något annat kunna vi ej heller finna i det övriga brevmaterialet från åren 1846—47. Man kan som exempel nämna ett brev till C. Nygren 10 febr. 1847 (Brev III, s. 19), där hon beslöjat talar om att hon söker efter »det förnuft och den sanning, som måste ligga till grund för de Chimäriska byggnader, som — — — blifvit uppresta för dessa [socialisternas] idéer».¹

I det sistnämnda brevet antyder hon, att hon skriftligen redogjort för sina åsikter i ämnet, »men icke offentligt ännu». Det är naturligtvis Syskonlif, som föres på tal.² Emellertid hade Fredrika Bremer själv en känsla av hur diletterantiskt hon resonerade i sitt arbete. Det heter ju ursäktande i ett redan citerat brev, att hon behandlade frågan »barnsligt, ovetenskapligt» (Brev III, s. 36). Vad som ytterligare försvårar en analys av det utopiska inslaget i boken är en viss brist på konsekvens. Början och slutet stämma ej riktigt ihop med varandra. I de första kapitlen finna vi en rätt chargerad framställning av en utopist (Ifvar), medan de sista avsnitten ägnats åt en entusiastisk skildring av den förut nämnda halvt utopiska kolonien. Efter en analys av hithörande romanpartier skola vi återkomma till denna motsägelse.

Vid ett av de sedvanliga aftonsamkvämen i början av boken chockerar Ifvar omgivningen med sina avancerade åsikter:

»Huru skönt blir det icke, när alla människor kunna hafva både vin och potäter både linkläder och sidentyg, och kunna välja hvar och en hvad honom lyster bland allt hvad jorden bär — — —. Det blir — — —, när kommunismens och socialismens gyllne läror bli lagar på jorden, när gemensamhetens gyllne ålder kommer, när vi få gemensamma boningshus, gemensamma visthus, gemensamma kök, gemensam kyrka, en gemensam religion — — — när vi alla arbeta, alla njuta lika som bröder, när de pompösa anstalterna, fosterland, kung, stat, monarki äro aflagda inrättningar — — —» (I, s. 18 f.).

Redan detta yttrande blottar den bristande idealiteten hos denne egocentriker. Ännu tydligare avslöjar han sin livsinställning, då han får se ett sällskap med granna damer i svajiga plymer och slöjor:

»Ja, vore jag rik, så kunde mycket vara eller bli annorlunda. De rika äro lyckliga! Allt är dem lätt att vinna, anseende, nöje, njutning af alla slag, och — sköna qvinnors gunst. Det är den orättvisa delningen i världen, som gör mig rasande på den!» (I, s. 103).

Ifvars bror Augustin ger oss några fingervisningar rörande dennes idéer, då han talar om dem som reflexer av franska framtidsteorier med »excentriciteter och galenskaper» (I, s. 21). Den hädonistiska grundsynen har Ifvar gemensam med åtskilliga av tidens franska utopister, t. ex. Saint-Simons efterföljare, vidare Fourier och Cabet.³ Vad åter detaljerna beträffar, ha tydligen osmälta tankeferment från olika håll sammanförts. Så erinrar det närmast om Fouriers idéer, när han ordar om en genom-

¹ Böklin oroade sig över Fredrika Bremers sympati för utopismen. Jfr ett brev från denne till författarinnan 28/8 1847: »akta dig för communismen, — den plattheten är ingalunda egnad att reformera världen». Ep. B 13 a: 1 (K.B.) Böklins brev antydes i Adlersparre o. Leijonhufvud, *a. a.* 2, s. 60.

² Se kommentaren i *Brev* 3, s. 514.

³ Jfr v. Stein, *a. a.*, s. 287, 295, 303 et passim. Man kan också som parallell hänvisa till den hädonistiskt betonade utopi, som J. M. Rosén skildrar i slutet av sin roman *Den fria kärleken* (1840).

förd kollektiv livsföring och en centralregering i Konstantinopel.¹ Men här skymtar också Cabets kommunism, då det heter, att alla skola arbeta och njuta lika.² Helt i stil med sin allmänna livssyn förälskar sig Ifvar i en extravagant fransyska, en uppenbarelse av den »fria qvinna, som St. Simon anade och hans efterföljare sökte» (I, s. 99). Med pedagogiskt nit låter oss författarinnan se, vilken olycka denna förbindelse åsamkar Ifvar. Irrande omkring i skogen är han nära att gå under, då Hedvig hittar honom och återför honom till syskonkretsen.

Författarinnans kritiska uppfattning om Ifvars gestalt framgår icke bara av teckningen av honom utan också av omgivningens, särskilt den sansade Augustins, invändningar. Med sitt passionerade väsen företräder Ifvar en rätt vanlig — och oftast misstänkt — typ i Fredrika Bremers persongalleri. Man kan t. ex. peka på St. Orme i Dagboken. Gentemot Augustins Geijerska liberalism — människan har både rättigheter och skyldigheter — ger Ifvar liksom St. Orme uttryck åt en estetisk och hädonistisk livssyn. Med sin kristet liberala ståndpunkt såg Fredrika Bremer med synnerligen oblidla ögon på dylika sensualistiska tendenser, »köttets evangelium» och genikult.

I sin avsky för tidens »löslighet» hade hon vissa beröringspunkter med den konservativa Uppsalaskolan.³ Det är av intresse i detta sammanhang, att denna krets var benägen att också betrakta den utopiska socialismen som en yttring av samma tidstypiska dekadens. Så existerar det en ganska slående parallell mellan den överdrivna framställningen av Ifvars idéer och den bild, som Fahlerantz i sin Almquistbok⁴ ger av Owens, St. Simons och Fouriers läror. Han betraktar deras system som ett utslag av en materialistisk tidsanda. Särskilt ondgör han sig över Fouriers passionslära, som skulle medföra farliga konsekvenser: »friheten» blir »absolut, emedan alla (!) passioner äro legitima» (a. a. I, s. 59). På samma tråd spinner Fahlerantz i sin framställning av Saint Simons efterföljare, Infantin, Bazard m. fl., varvid han med förkärlek tar fasta på deras utmaningar mot den borgerliga moralen, deras förhållande av den fria kvinnan: »den harmoniska fulländningen fordrar det förtryckta köttets återinsättande i sina rättigheter».⁵

Denna förkastelsesdom är ju inte originell, Fredrika Bremer kunde på många håll finna liknande synpunkter. Men var det icke naturligt, att Fredrika Bremer tog intryck av vännen Fahlerantz' synpunkter, då hon återgav dragen av en utopisk socialist?⁶ Emellertid måste man här

¹ Jfr K. Grün, *Die soziale Bewegung in Frankreich und Belgien* (1845), s. 213 och C. E. Fahlerantz, *C. J. L. Almquist såsom författare i allmänhet och såsom theolog i synnerhet* I (1845), s. 52.

² Vid ett tillfälle yttrar han dock (s. 18), att var och en skall få välja vad honom lyster. Detta stämmer ej överens med Cabets reglementerade program. Det förefaller vara en återklang av Fouriers passionslära. Jfr J. Hertzler, *The history of utopian thought* (1922), s. 199.

³ Jfr Kjellén, *Sociala idéer etc.* I, s. 167 f.

⁴ Boken uppskattades av Fredrika Bremer. Se *Brev* 2, s. 518.

⁵ *A. a.* I, s. 42. I Fahlerantz' ovannämnda arbete söker denne genomgående uppvisa likheten mellan Almquist och nämnda franska socialister.

⁶ En liknande kritisk inställning till socialismens sensualism kommer fram i en odaterad anmärkning efter en excerpt från Karl Grün (källan ej funnen). »Här förbises dock kampen emellan de två naturerna i Mskan och smärtan af offrandet af den lägre för den högres fordringar. För denna kamp går månet ädelt mskolif under utan all njutning på

fasthålla vid en ganska tydlig nyansskillnad. Medan Fahlcrantz som en gammaldags moralist helt och hållet förkastade hithörande rörelser, såg Fredrika Bremer som liberal vissa försonande drag däri, och det kommer också fram i teckningen av Ifvargestalten. Det är sant, att Augustin är spydig mot hans idéer, men han kan icke neka till, att »några herrliga tankar ligga till grund för dem» (I, s. 21). Han håller med om att den ojämna fördelningen i samhället så småningom borde upphävas. Det är en *viss* sympati, som onekligen erinrar om breven 25 april 1846 och 10 febr. 1847 (som dock förefalla mindre reserverade). I det förra brevet deklarerade hon f. ö. för Fahlcrantz, att hon ej kunde vara med om hans fullkomliga förkastelse om över Saint-Simon et consortes.¹

Den halva förståelse, som framskymtar här och var i början av Syskonlif, förebådar den positiva teckningen av det nya Birka. Även i detta fall har Ifvar en betydelsefull roll. Det är nämligen han och Gerda, som i Nordamerikas förenta stater mottaga impulser till detta företag.

Låt oss här först några ögonblick stanna på att återvinna harmoni efter de smärtsamma konflikter de upplevat. Öväntat nog uppträda de som ett sångarpar och nå enorm succé. Själva författa de texterna, folkliga dikter med enkla och rena känslor som grundmotiv. Melodierna »äro framandade ur naturens eget bröst, ur folkets eget genuina, älskande anande lif . . .» (II, s. 18 f). Det är ett senromantiskt svärmeri för folklig, idyllisk sånglyrik, såsom den odlades i Geijers och A. Lindblads Uppsalakrets.² Måhända har Fredrika Bremer också fått vissa impulser från Jenny Linds konstnärsfärd i Tyskland sommaren 1846, då den tjugande sångerskan vann stor framgång med sina svenska visor.³ Men man bör icke heller glömma bort, att trubadurmotivet var guterat inom den samtida litteraturen. Det behandlades i så tidstypiska verk som H. C. Andersens Improvisatoren och George Sands Consuelo, där det berättas, att hjältinnan tillsammans med den unge Josef Haydn anordnar improviserade musikaliska uppträdanden för att draga sig fram. Dessa scener gjorde starkt intryck på Fredrika Bremer, som vi kunna se av ett brev 18 dec. 1845.⁴

Detta hör som sagt till bokens senromantiska accessoarer. Av större betydelse är den roll de amerikanska intrycken få spela för Gerdas och Ifvars inre. De återspegla författarinnans egen intresseutveckling. Hon kom att värdesätta Förenta staterna allt mer och mer under 40-talets se-

---

jorden; ty samvetets tillfredsställelse går oftast icke så långt. Socialisterna äro vanliga Menniskokännare. De misskänna dubbelväsendet i Menniskan den lägre och den högre naturen.» Jfr s. 42 n. 3.

¹ Efter de ovan citerade raderna om »hvetekornet» och »agnarna» heter det »Goda Fahlcrantz! Förlåt mig denna slags trosbekännelse, om du tycker den opåkallad — — —. Men jag har ofta känt ett behof och liksom en skyldighet att redogöra inför dig för mitt sätt att känna och se i dessa dagens frågor — — —» (*Brev 2*, s. 520).

² Jfr G. Hasselberg, *Realistisk lyrik* (1923), s. 136 ff. Man kan också erinra om Fredrika Bremers varma vänskap för A. F. Lindblad, varom talrika brev av hennes hand vittna.

³ Fredrika Bremer fick en hänförd rapport om Jenny Linds framgångar av Geijer i ett brev 14/6 1846. Se Geijers *Samlade skrifter* 13 (1931), s. 671 ff. Utförligare framställning av Jenny Linds triumfer i Anna Hamilton-Geete, *I solnedgången* 3 (1912), s. 165 et passim.

⁴ *Brev 2*, 490. I ett brev till Lindblad 11/1 1846 anspelar hon på de »minnen», som denna bok måste väcka hos honom (*Brev 2*, s. 505).

nare hälft. Liksom hos många av tidens liberaler fanns hos henne ett svärmeri för Amerika, som bl. a. närts av den liberale Tocquevilles ljusa framställning av religiositeten i Nordamerika och den självständiga ställning, som kvinnorna här åtnjöto. Men hon tog också intryck av personliga meddelanden från en del bekanta, som vistats därute.¹ Så stimulerades det »vikingasinne», som fanns hos henne; hon uppfylldes av en stark längtan att en gång lära känna detta land med dess folk och institutioner. Särskilt den amerikanska kvinnan ville hon studera. Redan i ett brev oktober 1845 talar hon om den stora roll amerikanskan spelade i associationsrörelsen där borta. Hennes »sätt» vore »äkta qvinligt och medborgerligt på en gång» (Brev II, s. 478). Kort sagt, Fredrika Bremers gamla emancipationsidéer fingo ett krafttillskott genom dessa amerikanska impulser. Det framgår av fortsättningen av brevet:

»Jag har ock mitt utopia för statslifvet och det är hufvudsakligen byggt på Qvinnans befrielse och upphøjelse genom lag och samhällsanda till sin rätta menckliga ståndpunkt. Hon är ju modern i menckolifvet, hon ammar menckligheteten vid sitt bröst» (s. 477).

Många tankeferment smälta här samman. Amerikaentusiasmen, emancipationsidéer, altruism men även sublimerade moderskapskänslor.

Den kasta-loss-stämning, som i mitten av 40-talet spåras i Fredrika Bremers brev, har haft betydelse för Syskonlif. Också Ifvar och Gerda vilja komma bort från sin bundna miljö, de längta ivrigt efter friska livsintryck. Det Amerika, som hägrar för dem, har samma idealiserade karaktär som den kontinent, som tecknas i författarinnans brev: den bibliska andan, religionsfriheten, den friska entusiasmen för det goda betonades särskilt.² Det är framför allt i skildringen av Gerdas kris, då hon bryter med Sigurd, som Fredrika Bremer återgett sin längtan bort från vardagslifvet till en mer omfattande gärning, låt vara att hon själv ej kände sig så bunden som Gerda. Huru betecknande för författarinnan äro icke Gerdas ord om att »det finnes ett moder- och faderskap högre än det vanliga och det är för — — — andens barn!» (I, s. 268). Under sin konstnärsvärd på den främmande kontinenten söker Gerda realisera detta ideal.

Men i Syskonlif är det icke bara Fredrika Bremers emancipationsidéer, som stimulerats av Amerikadrömmarna. De ha också haft direkt betydelse för teckningen av det nya Birka. Hon låter konstnärsparet taga intryck av »den namnkunniga fabriksanstalten Lowell», och det är efter detta mönster, som »det nya Birka» skall uppbyggas (I, s. 145, 173).

Lowell var en fabriksstad i Massachusetts, som grundats på 1820-talet och snart blivit berömd för de välfärdsanordningar, som företagen — staden levde på manufakturerna — gjorde till de anställdas bästa. Fabriks-

¹ I ett brev 9/11 1843 (*Brev 2*, s. 371) heter det, att »Tocquevilles Amerika — — — gör epok i mitt lif genom de utsigter den öpnar — — —». I ett annat brev (okt. 1845, *Brev 2*, s. 478), talar hon om de upplysningar om Nordamerika, som hon fått i Tocquevilles bok och av löjtnant A. Adlersparre (jfr *Brev 2*, s. 424). Den senare hade som sjöman varit öfver i Nordamerika. Fredrika Bremers noggranna studium av den franske författarens bok i berörda punkter framgår även av excerpter i K.B. (*Vf 56*, grön bok med rött sigill).

² Jfr spec. 1, s. 348, 370.

ägarna, som bildade en »corporation», voro måna om att de unga arbeterskorna voro fint, ja, elegant klädda, hade prydliga arbetslokaler och goda bostäder i de boarding-houses, över vilka företagen förde minutiös kontroll. Man sörjde också för deras andliga välfärd på olika sätt, t. ex. genom att stimulera läslusten. Läsecirklar inrättades, och man t. o. m. uppmuntrade fabriksflickorna att skriva i tidningen *The Lowell offering*. Det är klart, att staden fick gott rykte om sig. Då Fredrika Bremer besökte Lowell under sin stora resa och lovordade platsen¹, hade den redan berömts av flera Amerikaresenärer, ej sällan i motsats till Englands industristäder, som voro tämligen blottade på sociala och hygieniska välfärdsanordningar. Den klassiska skildringen är Dickens *American notes*; också för honom blev besöket i Lowell en allvarlig tankeställare i denna riktning.² Överhuvud taget ansågs arbetarnas läge vara bättre i Nordamerika än i England.³

Att döma av en liten detaljskildring i *Syskonlif*⁴ tycks Fredrika Bremer ha studerat Dickens optimistiska framställning av Lowell. Det är f. ö. rätt självfallet, att hon med sin motvilja mot de engelska fabrikörens exploateringsmetoder⁵ skulle tilltalas av de idylliska förhållandena i den lilla amerikanska staden. Likväl förefaller det inte vara så lätt att fastslå likheterna mellan Lowell och det företag, som syskonkretsen grundar på Björkö. Det sysselsätter visserligen arbetare, men vi få aldrig veta vad de tillverka. Helt allmänt kan man konstatera, att i bägge fallen arbetarna och i synnerhet de unga arbeterskorna äro föremål för en storartad materiell och andlig omvårdnad. Särskilt tycks Fredrika Bremer ha fäst sig vid den litet naiva idén, att fabriksarbeterskorna få skriva följetonger. Den går igen i *Syskonlif* (II, s. 231).

Emellertid har frågan om Fredrika Bremers utopi en mer komplicerad karaktär än vad som framgår av en jämförelse med Lowell. Detta samhälle kunde karakteriseras som ett försök att tillämpa en reformerad patriarkalisk regim i ett kapitalistiskt företag.⁶ Hur förhåller det sig med kolonien i *Syskonlif*? På denna punkt ha skiftande meningar gjort sig gällande. Enligt en recensent i *Aftonbladet*⁷ tog författarinnan ej tillräcklig hänsyn till den liberala principen, utan det rådde en förmyndaraktig styrelse i det nya Birka:

¹ Jfr *Hemmen i Nya världen* 1 (1853), s. 246 ff.

² *American notes* 1 (London 1842), s. 152 ff. Om Lowell se J. T. Victor Clark, *History of Manufactures in the United States 1607—1860* (Washington 1916), s. 397.

³ Jfr H. Faulkner, *Amerikanische Wirtschaftsgeschichte* 1 (1929), s. 330 f. Faulkner citerar som bevis på arbeterskornas relativt goda ställning H. Martineaus Amerikabok, som också gjorde intryck på Fredrika Bremer. Se Böklins *Fredrika Bremer-studier* (ark 28 K.B.). Den svenska översättningen av H. Martineau: *Samhällslifvet i Amerika I—2* (1843—44).

⁴ Augustin talar om det tillfälle, då presidenten Jackson spatserade i Lowell tre och en halv engelska mil mellan unga flickor med silkesstrumpor och parasoller (2, s. 151). Detta synes vara en nästan ordagrann översättning av en passage i Dickens *American notes* (1, s. 162).

⁵ Jfr Kjellén, *Sociala idéer, etc.* 2, s. 154 f.

⁶ Det förefaller ej fullt oriktigt, då Adlersparre & Leijonhufvud, tydligen med tanke på Lowell, talar om »amerikanska, på Fouriers teorier byggda företag» (a. a., 2, s. 60). Lowell hörde ej hit. Schück (*Ill. sv. litteraturhistoria* 6, s. 191) har ett liknande uttalande.

⁷ Sign. Chr. 1/7 1848.

»Misstaget består deruti, att man i stället för att lemna sina blifvande bröder frihet att tänka för sig själva, åtager sig mödan att tänka för dem. Man vill nödvändigt spela rollen af förmyndare och beskyddare, och lägger dermed själf värsta hindret för sina skyddslingars utveckling till 'godhet och glädje'. 'Faderliga styrelser' hafva i all välmening så förfarit med sina 'barn', folken, men det har nu, som man ser, der och hvar tagit en ända med förskräckelse.»

I ett annat pressorgan — Stockholms Aftonpost¹ — gav boken anledning till utgjutelser över tidens socialistiska höjelser. Syskonlif vore »ett bolag i det hela med rent socialistiska tendenser och nationalekonomiska beräkningar».²

I själva verket utsluta dessa synpunkter ingalunda varandra, så som tidens socialism uppfattades av allehanda romanskribenter. Vi skola strax taga upp detta spörsmål, men för klarhetens skull kan det vara av vikt att först fixera varje element för sig.

I koloniens organisation — f. ö. fragmentariskt skildrad — framträder väl icke det patriarkaliska draget så starkt, om man bortser från sparbanksinrättningen, där de bemedlade skulle tillämpa »ett klokt och välvilligt förmynderskap» (II, s. 169). Styrelsesättet skulle, åtminstone ytligt sett, vara demokratiskt. Men i grund och botten är ju det hela i hög grad ett familjeföretag, ett Hemmet, utvidgat till en större krets, för att åberopa Fredrika Bremers brevtalande. De beundransvärt osjälviska syskonen verka var och en på sitt område, och de äro härutinnan icke så litet dominerande. Ifvar dirigerar tidningen. Uno, ingift i familjen, sköter prästens syssla, medan Gerda har samhällsmedlemmarnas musikaliska fostran om hand. Augustin och Hedvig uppträda som sannskyldiga patriarker, då de ännu i sena ålderdomen besöka arbetarnas bostäder och på förstugukvisten ge sina råd.

Men här finnes också ett socialistiskt element, som kan sammanställas med författarinnans brevtalanden om de utopiska rörelserna (se ovan s. 40 f.). Särskilt har väl Fouriers falangstärteori lekt henne i hågen, utan att man därför kan tala om någon efterbildning. Alldeles som den franske utopisten fantiserar hon om ett slutet samhälle, där alla andliga och lekamliga behov tillgodoses och även de enklaste göromål få sin rejäla betalning.³ Bägge ha också tänkt sig ett demokratiskt styrelsesätt och en gemensam uppfostran inom respektive kolonier.

Men man kan utvidga jämförelsen till den samtida utopiska socialismens allmänna stämmingsvärld. Kanske bör man här fästa mindre avseende vid den svärmiska men i praktiken ej genomförbara idén om ett »syskonlif», som först antydes här och var i boken för att sedan klinga ut i det prosapoem, som inleder avsnittet om det nya Birka. Denna broderskapstanke, som vi känna igen från författarinnans brev, var ju, som antytts ovan, en ytterst vanlig tanke, gemensam för såväl kristen

¹ Sign. B-n (Baumgarten?) 14/7 1848.

² I samma stil betonar Adlersparre & Leijonhufvud (*a. a.* 2, a. s.) liksom H. Schück (*a. a.*, a. s.) och S. Ek (*Sv. biogr. lex.* 6, 1926, s. 190) framför allt Fourierslaget.

³ Den närmare utformningen av lönesystemet avviker något. I Fouriers falangstärer betalas tråkiga arbeten något mer än trevliga göromål. Jfr J. O. Hertzler, *The history of utopian thought*, s. 203. Grundprincipen i Fredrika Bremers utopi: åt var arbetare efter hans förtjänst (2, s. 162) erinrar mer om den saint-simonistiska idén om att var och en skall erhålla lön efter sin förmåga (jfr Hertzler, *a. a.*, s. 196). Men denna princip mju-kades hos Fredrika Bremer upp genom det tillägget, att flitiga arbetare skulle få förtjänstpenning, oavsett arbetsresultatet.

liberalism som utopisk socialism och kommunism.¹ Av större intresse är den lyckomoral — med en tillsats av den amerikanska kontinentens prosperityideal — som utmärker det nya Birka. Med en motivering, som ej saknar en materialistisk biton, fastslår Augustin, att vi böra vara angelägna om »våra egna njutningar», ty »det är enligt vår natur, våra behof». Men strax glider han över till det religiösa planet, då tesen förknippas med den kristna läran: »jag påstår, att vår Herre vill så, att han vill se oss alla lyckliga och glada» (II, s. 165). Hur ofta finner man ej denna kombination hos de franska utopisterna, som helt allmänt företedde en blandning av svärmisk religiositet och 1700-talsmässig, ganska avancerad lyckomoral. I en svensk avläggare som Fredrik Rådbergs *Friedland* möter oss samma karakteristiska förening. I detta sammanhang kan man anknyta till vad som tidigare sagts om utopismen i början och slutet av *Syskonlif*. Det råder ju en viss motsägelse, då författarinnan i de första kapitlen behandlar Ifvars hädonism så pass snävt och hon i slutet accepterar en låt vara med kristna ingredienser uppblandad njutningslära. Måhända beror denna motsättning på att författarinnan under romanens långa koncipieringstid kommit att omfatta de utopiska rörelserna med större värme. Det kan ju tänkas, att de första kapitlen kommo till redan 1845, då hon att döma av breven ännu ej hyste någon större sympati för utopismen. Men här röra vi oss på hypotesernas mark. Det finnes för få kronologiska hållpunkter för att man skulle våga sig på ett bestämt uttalande i frågan.

Vi ha antytt (s. 47) den blandning av patriarkalism och utopisk socialism, som finns i bokens slutparti. Psykologiskt hör den samman med Fredrika Bremers sociala ställning. Som flera gånger betonats, kände hon sig tillhöra ett högborgerligt skikt, anknutet till gammaldags herrgårdsliv, men samtidigt ville hon vara demokrat och drömde om en »syskonkrets» kring jorden, ett slags jämlikhets- och förbrödringsideal.

Men denna förening av gammalt och nytt kan också betraktas som ett ganska typiskt drag för den övergångsperiod, författarinnan levde i. En liknande iakttagelse kan man göra i fråga om den utopiska socialism, som skymtar i andra av tidens romaner. Den predikas ofta av en eller flera individer ur den bildade klassen, och det blir vanligen dessa auktoritativa personer, som sedan på mer eller mindre camouflerat sätt styra och ställa i det perfekta företaget, som de drömt om att få grunda. Så är t. ex. fallet med Hardys fabrik i Sues Den vandrande juden eller Hellmers mer anspråkslösa industriföretag i Wetterberghs *Penningar och arbete*.²

I detta sammanhang skulle man särskilt vilja nämna Almquists *Tre*

¹ Det ovannämnda prosapoemet erinrar något om Dickens *The Chimes*. I *Syskonlif* 2, s. 144, talas om dessa befriade toner, som »gifva genljud af de stora verldsdelarnas accorder». Hos Dickens förkunna klockornas ande i liknande poetiskt symbolspråk en optimistisk liberalism av ungefär samma art. Se *Klockringningen i Länbibliothek* 1845, d. 5, s. 17 f. Måhända kan man här också finna anslag från Lamennais. Jfr L. Fried, *Fredrika Bremer och hennes sociala idéer, Sv. Fattigvårds- och barnvårdstidning* 1931, s. 359.

² Sues roman översattes 1845. Wetterberghs bok publicerades fr. o. m. jan. 1847 i häften. Det första annonserades i *Aftonbladet* 13/1 1847. — David-Owen Evans framhåller förekomsten av filantropiska aristokrater som ett karakteristicum för tidens franska sociala romaner. Jfr *Le roman social sous la monarchie de juillet* (Paris 1930), s. 72.

fruar i Småland (1842—43), som hör ganska nära samman med de utopiska romanernas genre.¹ Erinrar det icke om Syskonlif, då den ödemarksstat, som här skapas för f. d. brottslingars förbättring, startas av ett ideellt förbund av filantropiska Smålands-damer och deras förtrogne, Medenberg, och då de sedan noga vaka över det hela? Den starkt religiösa och samtidigt chargerat familjära ton, som råder i denna kvinno-krets, har också en viss motsvarighet i Fredrika Bremers roman. De tre fruarna i Småland bedriva sin kristliga kärleksverksamhet i intim och svärmisk förtrolighet², en naturlig fiktion för författaren, hos vilken associationstanken sammanhänge med hans pietistiska böjelser och smak för sentimentalt och familjärt kottteriväsen. »Beskyddarna» i Fredrika Bremers bok välja lika känslofulla vändningar, det familjära draget har kanske blivit ännu mer påtagligt. Man frapperas av att det sociala elementet faktiskt kommer något i skymundan för hemidyllen. Så är fallet i en av slutscenerna, där arbetarna samlas till en välsmakande måltid, varvid de underhållas med dans, lekar, tal och sång! Närmare betraktat äro de snarast staffage i en något nojsande familjeidyll med sina beskyddare som protagonister.

Denna tendens att förvandla socialismen till hemidyll gör sig särskilt gällande i fråga om bostäderna. Vid planläggningen framställer Augustin några synpunkter (II, s. 169 ff), som forma sig till en polemik mot Fouriers idé om stora kollektivhus:

»Augustin ville icke hafva några stora, Phalanxterlika anstalter. 'Der de blifvit upprättade, ha de visat sig icke duga', sade han, 'och de duga mindre för oss i Sverige än annorstädes, ty i svenskens lynne ligger att vilja ha sitt för sig. Det finns för honom ingen trefnad utom i hans egen stuga, och på den jordfläck, som är hans.'»

Kanhända har Fredrika Bremer här tagit intryck av von Steins uttalande, att Fouriers falangstärteori ej passade germanerna.³ Men säkerligen kan man också tala om en typisk form av svensk utopism. Det finnes hos våra 40-tals »socialister» en ganska karakteristisk motvilja mot Fouriers kollektivhusidé. De svärma liksom Fredrika Bremer för små hus med röda tegeltak och nätta trädgårdsanläggningar.⁴ Det är den idyll, som även blir utmärkande för det nya Birka. Men framför allt vittnar Augustins uttalande om hennes egen okuvliga förkärlek för hemmet trots allt tal om tidsmässig kollektivism.⁵ Hon strävade med sitt vikingasinne mot vittfammande projekt, men hon kunde dock ej lämna den trollkrets, som skapats genom hennes borgerliga arv. Det är den konflikt, som utgör kärnan i bokens idéliv och som löses genom en mer konventionell än frigjord kompromiss.

I detta sammanhang kan det vara på sin plats att göra ytterligare

¹ Jfr Kjellén, *Sociala idéer*, etc. 1, s. 226 f. Fried (*a. st.*, s. 355) antyder ett sammanhang mellan *Syskonlif* och Almquists roman.

² Jfr *Samlade skrifter* 25 (1927), t. ex. s. 348.

³ *A. a.*, s. 271.

⁴ Jfr spec. Almquist, Wetterbergh, Swederus. Se Kjellén, *Sociala idéer* 1, s. 227 och *a. st.* i *Hist. tidskr.* 1945, s. 100 f.

⁵ Liknande reflexioner gjorde Fredrika Bremer under sina besök i amerikanska falangstärer. Så skriver hon i *Hemmen i nya världen* 1 (1853): »och hellre ville jag lefva i en backstuga på Sveriges kalaste gråstensberg — — — än i en phalanxtere i fetaste jordmån — — —» (s. 95).

ett påpekande. Det är en halvt patriarkalisk idyll, som Syskonlif mynnar ut i, men påminner den inte också en smula om en lantlig folkhögskola i Grundtvigs anda? Kolonien eller nybygget har ju bl. a. ett pedagogiskt syfte med sina stora salar, där folkliga — det lägges vikt på det ordet (II, s. 167 f) — föredrag skola hållas. När sedan företaget realiserats, förenas gärna uppbyggelse med förströelse. Man tillvaratar alla tillfällen till olika fester, där ungefär i folkhögskolans stil lekar, sång och musik omväxla med lättfattliga utläggningar om livets högsta frågor. På »tacksägelsens fest»¹, för att ta ett exempel, lyssnar arbetsfolket andaktsfullt till Augustins högstämde utläggningar om de tre nornornas allmänmänskliga betydelse. Det sker i en stor sal i fornnordisk stil, där en »nornagrupp» står uppställd (s. 213).

Det finns inga säkra tecken, som visa, att författarinnan hyste större intresse för den begynnande folkhögskolerörelsen. Men på annat sätt kunna vi nog förklara hennes närbesläktade tankar. Augustins (och författarinnans) förälskelse i myten om nornorna ger oss härutinnan en viss fingervisning. Redan i början av boken få vi stifta bekantskap med en genial isländsk skulptris, som med ledning av Grundtvigs »djupsinniga tolkning» fullbordar den strålande nornagrupp, som sedan hamnar i kolonien. Urd, Verdandi och Skuld uppfattas ej som symboler för olika tider utan som stadier i en inspirerad livskamp:

»Hos Urda ser jag ett aningsfullt inspirerad, liksom profetiskt lif — — — hos Verdandi är smärta, strid, kamp — men ädel kamp — — —. Hos Skuld är kampen öfvervunnen — — —» (I, s. 264).

Om vi gå till Grundtvigs Nordens Mythologie (Köbenh. 1832, s. 212 ff.), finna vi utgångspunkten för denna allmänmänskliga tolkning av de nordiska myterna. En framställning av denna art förekom f. ö. ofta i de gammaldags folkhögskolelärarnas förkunnelse.²

Grundtvigs Mythologi var ett arbete, som i högsta grad sysselsatte Fredrika Bremers tankar vid årskiftet 1846—47. Det kan man se av brev från denna tid³ och talrika excerpter i en anteckningsbok.⁴ Att döma av dessa synes hon särskilt ha fängslats av hans förkunnelse om de nordiska myternas betydelse för samtidens folkliga kultur. Som levande uttryck för de nordiska folkens ungdomstid — en känslans och fantasiens gyllene tidsålder — borde de väcka massornas intresse. Man kan citera som ett lämpligt prov följande excerpt. Grundtvig ville övertala alla dem

»hos hvem der end rinner en Draabe Nordisk Blod, hvori Aand udspeler sig, saa de forenede dem, og lagde Grunden til en Ny-Dansk levende folkelig och allomfattande Aands-Cultur» (jfr a. a. s. 6).

Romanen Syskonlif ger vid handen, huru Fredrika Bremer levt sig in i detta stora försök att aktualisera en forntida föreställningsvärld. Det märkes t. ex. av hennes något naiva sätt att parallellisera situationer i boken med nordiska myter. När Hedvig vakar vid den olycklige Ifvars sjukbädd, komma Sigyn och Loke på tal (I, s. 198), och då den övergivne

¹ Sjelva festen efter amerikanskt mönster. Jfr 2, s. 205.

² Jfr Vilh. Andersen & Carl Pedersen, *Ill. dansk litteraturhistorie* 3 (1924), s. 197.

³ Spec. 22/1 1847 till Böklin (*Brev* 3, s. 16).

⁴ I *Vf. 56*, gråviolett anteckn.bok.

Sigurd drömmer om sin emanciperade f. d. fästmö, föreställer han sig henne som en valkyria »blek men skön med stadigt men flammande öga» (I, s. 138). Men mer väsentlig är den nordiska forntidens betydelse för den folkliga förkunnelsen i kolonien. Vi ha redan talat om den götiska Nornasalen och Augustins mytologiska utläggningar. I samma anda uppmanar en annan talare de församlade att »blifva vikingar i andens värld, och följa förfädrens exempel men på fredens vägar och med andens svärd» (II, s. 217). Och till sist: själva namnet på nybygget, »det nya Birka», bör nog associeras med samma folkligt götiska tankegångar, låt vara att det här icke är tal om de nordiska myterna. Under intryck av Grundtvigs-studierna fick säkert det gamla stadsnamnet en inspirerande klang för författarinnan:

»Det var i det gamla Birka, i dessa trakter, som christendomen först predikades. Det är ett frö af dess säd, som nu växer upp på den gamla grunden med skördar från den nya tiden. Nej! icke för tiden blott, för evigheten» (II, s. 173).

Göticism i Grundtvigs anda ingår intim förening med utopisk förkunnelse, då Björkö — den första missionsplatsen i Sverige — blir säte för den koloni, som skall realisera författarinnans religiöst sociala tankegångar.
